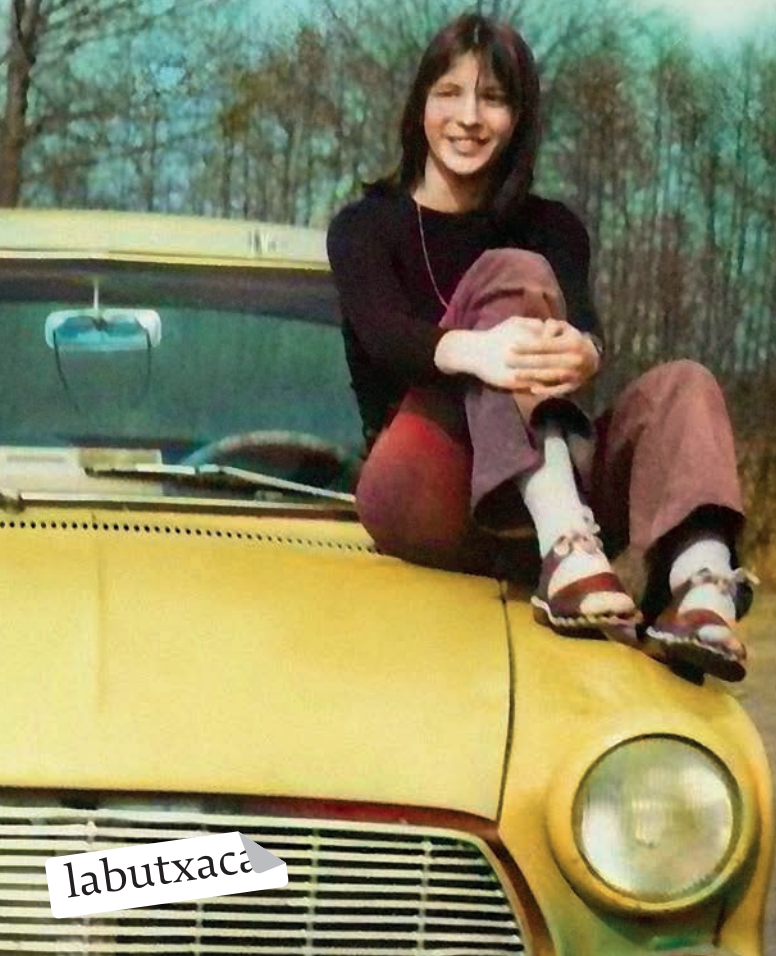

EMMA ZAFÓN

Casada i callada

labutxaca

Emma Zafón

Casada i callada

Empúries
Barcelona

La primera edició d'aquesta obra es va publicar
a Empúries l'octubre del 2023

Primera edició en aquest segell: març del 2025

© Emma Zafón García, 2023

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 2.276-2025

ISBN: 978-84-19971-79-1

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies d'intel·ligència artificial.

ULLS NEGRES

Ens vam conèixer com s'havien conegut totes les parelles dels pobles des que el món havia començat a funcionar: en una revetlla de les festes patronals. L'eclosió de la meua joventut va coincidir amb els últims anys de la dictadura i, malgrat els vents de modernitat que bufaven a les grans ciutats, el dia a dia a la nostra xicoteta parcel·la rural havia evolucionat relativament poc des de la postguerra més agressiva. Totes les xiques ens criàvem amb la pressió de trobar un marit a qui servir i a qui estimar per damunt de nosaltres mateixes, i el missatge que ens arribava de les generacions anteriors era que ens hàviem d'afanyar perquè les millors existències al mercat de nòvios s'esgotaven més ràpid del que podia paréixer a simple vista. En menstruar per primera vegada se'ns enganxaven dos terrors que ens acompanyarien fins al mateix dia del nostre casament. El primer, el més obvi, quedar-nos embarassades. El segon, no tan evident, quedar-nos per a vestir sants i que tothom al poble ens assenyalara dient, mira, alguna cosa roïna deu tindre perquè no la vullga ningú.

A mi no em treien a ballar massa sovint perquè les meues cames eren pell i os com les de mon pare i els xics de la meua època preferien acaronar un cos amb bona molla. Xarrava amb les amigues i, de tant en tant, fumava un cigarret d'amagades i, quan ja quasi es feia d'hora, venia a tantejar-me Agustí, l'únic pretendent que jo tenia al poble. Agustí era el fill del pintor i havia de ser pintor com son pare. Tenia les dents amuntegades i quan les movia per a parlar li eixien paraules també amuntegades, de manera que no sempre se li entenia bé el que volia dir. Era un parell d'anys major i la seua principal afició era córrer davant de les vaques quan les soltaven pels carrers. De vegades em deia que volia eixir amb mi i que volia casar-se amb mi. Jo li responia que encara era molt jove per a eixir amb ningú i que ni se'm passava pel cap la idea de casar-me però supose que ell confiava que un dia s'acabarien les existències al mercat de nóvios i que hauria de dir-li que sí per a no quedar-me per a vestir sants i que tothom m'assenyalara dient que alguna cosa roïna havia de tindre jo perquè ningú em volguera.

On t'agradaria casar-te?, em preguntava quan jo li donava llargues. A Versalles amb l'hereu d'un ric aristòcrata francès amb qui viatjar per tot el món, Agustí, on vols que vullga casar-me més que a l'església del poble, angelet meu. I quants fills vols tindre?, tornava a insistir quan veia que jo no li estava fent cas.

Amb el mostrari local de xics ens passava que de

seguida els teníem massa vistos. Els pocs que algun dia ens havien fet gràcia deixaven de paréixer-nos interessants quan ens rondaven més del compte. Eren els de sempre fent el que feien sempre. Parlant del que parlaven sempre. I plantejant-nos un futur que moltes ja havíem avorrit fins i tot abans d'haver-lo encetat.

En canvi, els xics de fora ens despertaven la curiositat inherent a tot allò que és nou. Els miràvem i eren exactament iguals que tots els xics que corrien pel poble però nosaltres els véiem diferents perquè no havíem tingut temps d'acostumar-nos a les seues faccions, a les seues mirades o a la seua manera de parlar. Les festes de cada poble eren un curiós creuament de camins entre els joves de tota la contornada que s'aplegaven buscant el ball i algun festeig, i per a nosaltres eixe creuament era fins i tot lingüístic, perquè la nostra ubicació s'erigia a mig camí entre la parla valenciana del sud i la parla xurra, pròxima a l'aragonés, de la frontera nord. Els joves que venien de baix, de pobles com Figueroles, l'Alcora o Atzeneta, parlaven com nosaltres i ens acostaven a la valencianitat que sempre ens havia quedat lluny. Els joves que venien de dalt, del Castillo o de Villahermosa, ens resultaven més exòtics perquè ens parlaven en un castellà molt peculiar dient-nos «moza» o «zagala».

Ximo era del sud, de l'Alcora, i em va traure a ballar un 19 d'agost de 1974 davant de la incredulitat de les meues amigues, i de la meua pròpia, que

pensaven que un xic com ell mai ballaria amb algú com jo. Per algun motiu, les meues cames de fil d'aram van cridar l'atenció d'eixe home fet i dret, d'eixe home guapo, segur de si mateix, i amb un 600 que agafava prestat a son tio. Era el candidat ideal. El que ma mare consideraria com el gendre perfecte. El candidat que tries perquè vols i no com a última opció com Agustí. Em va agafar de la mà i jo només notava com la suor em regalimava de dalt a baix com una cascada d'aigua. I movia els ulls atemorida, fugint de la seua mirada i buscant-li-la alhora, i sentia que fins i tot em suaven les pestanyes.

Amb la naturalitat de qui sap festejar va encaixar el meu vestit blau cel esguitat de llunes blanques amb el seu braç esquerre i em va guiar somrient durant la versió d'orquestra del pasdoble «Amparito Roca». Em va dir el seu nom, em va explicar que treballava a la fàbrica de ceràmica que la seua família tenia a l'Alcora i em va afalagar dient-me que jo era la xica més guapa de Llucena. Llavors jo vaig tremolar perquè m'havia dit guapa i també perquè, si no ho havia entés malament, ell era el que mon pare anomenava un «amo», un propietari, i això m'havia desconcertat tant o més que l'escalfor entre les meues cames. Vaig voler impressionar-lo dient que al setembre començaria la universitat a Castelló i que estava interessada en no sé quines ximpleries sobre llengua i pedagogia, ja veus tu quin nivell el meu a l'hora de lligar, i al final no em va quedar més remei que contar-li mig avergonyida

que jo era la filla del forner del poble. A ma casa es viu a l'inrevés del món perquè mon pare dorm de dia i treballa de nit, hahaha. Això va ser el comentari més graciós que se'm va ocórrer.

Vam acabar de ballar i em va voler convidar a una beguda. Cada porus de la meua pell continuava xorrant sense remei i era com si el simple fet de desplaçar-me des de la pista de ball fins a la barra m'haguera assecat les reserves d'aigua del cos. Antonio, el cambrer, ens va servir dos mitgets de whisky amb ginger ale i em va acusar amb la mirada: com tardes molt en tornar a casa pillaràs a ton pare despert, i es va agafar els quaranta duros que Ximo li havia deixat damunt de la barra.

Estava jo com per a casar-me a Versalles amb un ric hereu de l'aristocràcia francesa si ni tan sols era capaç de mantindre'm serena davant d'un pelacanyes de bona família com ho era Ximo.

—Te n'has d'anar?

Me'l vaig mirar entre tímida i suplicant. Com me n'havia d'anar en eixe just moment si resulta que ara ell m'agradava molt i jo no volia que cap altra se li arrimara en la meua absència?

—Hauré de fer un pensament —vaig dir-li intentant dissimular la meua frustració.

—Mos podem vore demà.

Vaig apurar el got, vaig somriure i vaig eixir del ball esforçant-me per ignorar totes les mirades que segurament ja em consideraven com la més puta del poble. Mira la xicuela del forner, estarien mur-

murant tots, que pareixia tonta i poc més i se li tira damunt al primer de fora que l'ha treta a ballar.

Eixa nit vaig dormir poc perquè els nervis m'havien pres les parpelles i el whisky no parava de regolfar-me gola amunt. Les xiques de la meua generació érem innocents però no estúpides, i hi havia la possibilitat que Ximo només em volguera per al que al final et volen tots. I podia passar que després d'enamorar-me i de fer-me les mil i una promeses ell em deixara abandonada i plorosa, i qui sap si també embarassada, i llavors no em quedaria altra opció que anar a buscar Agustí i fer-li creure que el xiquet guapo i amb bones dents que jo donaria a llum era, en realitat, seu.

Sí que va tornar l'endemà, Ximo. I sí que va vindre a buscar-me, a traure'm a ballar i a convidar-me a un mitget. Què és el que estudiaràs a la universitat? Magisteri. Vols ser mestra? No. Entonses? És que és l'única carrera que es pot fer sencera a Castelló. Les altres es poden començar però les has d'acabar a València. I no vols anar a València? Vaig fer un glop. Les xiques del meu poble pensàvem que no podíem estudiar a València perquè els nostres pares no tenien prou diners, però realment el que passava era que els nostres pares no volien que anàrem soles a una ciutat tan gran. I tu què fas a la fabrica?, vaig canviar de tema. Ximo es va encendre un Celtas i em va oferir una pipada. Faig el que m'ensenya mon tio, va començar a parlar mentre engolia el fum, el dia que toca carregar camions pos vaig amb

el torito i carregue camions, i el dia que toca controlar la línia del forn pos controle la línia del forn, tu saps el què és la línia del forn? Vaig negar amb el cap. La meua era de les poques famílies del poble que no es guanyava la vida en el torn anglés de les plantes de ceràmica i, ben mirat sí que sabíem de forns, però dels que coïen pa. Quan estic en la línia de forn he de vigilar un per un tots els taulells que van eixint per a comprovar que s'han cuit bé.

Em deia eixes coses i em pareixien les més fascinants del món. I em clavava els ulls, uns ulls negres de moro valencià que em ferien les panxes, i jo era tota seua com mai ho havia sigut de ningú. Clar que sí, fanfarró meu, parla'm de l'argila roja que ve de les muntanyes de Vilafamés i parla'm de la nova esmaltadora que heu comprat tu i ton tio. I explica'm quants camions i quants contenidors eres capaç de carregar tu solet en només un dia i on és que van eixos camions i eixos contenidors. Dis-me que s'emporten la ceràmica que ix de les entranyes mateixes de la nostra terra cap a les finques de pisos de la gent important a Madrid i a Barcelona. I ara promet-me que un dia tu i jo tindrem una casa, una casa plena de llibres i de xiquets i de cendrers amb burilles de Celtas, i que la revestirem tota ella de les més precioses peces de ceràmica que es fabriquen a Castelló. Que serà millor que Versalles, casa nostra.

PA AMB ALLIOLI I SUCRE

La meua família d'origen pobre no s'esperava que tanta nova fàbrica ens acabaria portant una estabilitat econòmica que mai ningú abans havia conegut en tota la contornada. La gent que a principis dels anys seixanta encara batollava les ametles es va decidir per fi a abandonar els bancals perquè, a diferència del jornal de la terra, el de la fàbrica entrava fixe cada divendres. Tacatan al comptat i l'amo et donava un sobre amb uns bons durets per a comprar mantega de colors als ultramarins i merengues ben carregats de sucre al despatx de pa de mon pare.

Devia tindre uns dotze o tretze anys quan vaig sentir per primera vegada la conversa que em postulava com a futura estudiant universitària.

Matilde, si ho podem pagar, la xica ha de fer carrera.

I a on la farà? Perquè ací no se pot.

Pos a Castelló, on vols que la fage?

A Castelló a soles? Higinio, per favor.

Si no fa carrera serà com mosatros.

No sé què succeïa a la resta de cases, però a la meua els adults s'averkonyien de no saber llegir ni

escriure correctament i responien a moltes preguntes amb un sincer «jo això no ho sé, fill». Podia paréixer que defugien d'entrar en qüestions de política, que segurament també hi havia un poc d'això, però crec que a mons pares el que més els pesava era que no sabien explicar res que excedira les fronteres del seu univers de farines i de cultius de secà. Ells, del que sabien, era del que hi havia de punta a punta de terme, «d'un dels termes més grans de tota la província», deia mon pare orgullós. A vore si sabeu quins són els únics pobles de Castelló més grans que el nostre, ens preguntava de tant en tant. Morella, Alcalà de Xivert i Vistabella del Maestrat, responíem a l'uníson els meus dos germans xicotets i jo.

Durant la tardor i la primavera, mon pare sempre mirava per la finestra en direcció al nord, al Penyalgosa, i quan pronunciava la frase «plou per dalt» volia dir que una tempesta s'acostava. No veus que està plovent al barranc de Casotes?, em deia assenyalant cap amunt amb un cigarro de picadura entre els dits. Quan això passava, quan la pluja baixava del barranc de Casotes en direcció al poble, ma mare em deixava cridar Paquita per a convidar-la a berenar. Obria les faldes de la taula braser i arrimava a les brases sis torrades d'allioli amb sucre perquè es feren ben cuites i ben cruixents com una crema catalana. Passats uns minuts les treia i les deixava damunt d'un plat, i nosaltres sis, els meus germans, mon pare, ma mare, Paquita i jo, esperàvem impacients fins que el pa es refredara una miqueta. Quan

podíem menjar sense cremar-nos els dits ni la llengua mampreníem a mossos i allà no quedaven ni les molles.

Mons pares mai van impedir que jo jugara amb Paquita, cosa que sí que succeïa en altres famílies del poble, perquè el cognom de la meua amiga era Expósito. Això volia dir que l'havien abandonada o que no tenia pare o que, com murmuraven les males llengües, era fruit d'una violació en un mas; però si a ma mare, que era la beata de la casa, això li era igual, a la resta encara més. Perquè a mi Paquita m'agradava molt perquè sempre tenia ganes de riure i, si jo queia i em pelava els genolls, ella corria a buscar crespínell per a curar-me i, si jo m'enfadava amb els meus germans perquè no ens deixaven lloc per a jugar, ella també s'enfadava i els tirava pedres xicotetes de les que no fan mal. Culs farinosos!, els escridassava, que teniu els culs plens de farina!

Els dies d'estiu que les dos passàvem al carrer ens acostàvem a Carmen, una veïna que consumia el temps que li quedava asseguda en una vella cadira davant de sa casa. Carmen s'havia criat en una masia enclavada en la frontera lingüística amb el castellà mig aragonés, el xurro, i mesclava els idiomes en expressar-se. Deia que li feia mal el genollo, que havia dinat un plat de bajocas i que els xicuelos de hui en dia eren tots uns sinvergüenses. Li agradava ensenyar-nos les peculiaritats d'un món, el seu, que no es mesurava en grams o en quilos sinó que ho feia en barcelles, en cafissos i en arroves. El seu

món tampoc es llegia ni s'explicava per la ràdio sinó que es narrava oralment d'una persona a una altra, permetent aixina posar mirades i gestos a les històries. Ens contava que el seu germà li havia pegat una manotada tan forta a una burra que allà on ell havia colpejat no li havia tornat a eixir mai més el pèl. I feia el gest amb la seua pròpia mà. O que una vegada havia nascut un xiquet amb tres caps i que l'havien batejat amb tres noms diferents: el primer cap era José, el segon cap era Desiderio i el tercer i últim cap era Juan. I feia el gest d'enumerar cada cap amb els dits. Feia temps que tot allò que Carmen coneixia i tot allò que Carmen ens llegava s'havia endinsat en les profunditats de l'oblit col·lectiu.

—La guerra —relatava asseguda en la mateixa cadira de sempre— va escomençar el mismo dia que inauguraban el hotel d'El Prat. Yo estava segant herba con mi mare en una finca allà dalt a les Fleixes i namás que véiem passar tots els cotxes que pujaven de Castelló. Ese any havíem fet el mata-puerco i encara nos quedava una jarreta de frito, de suerte que vam escapar a la fam més que d'altres que vivien al poble.

Quan mon pare l'escoltava explicant-nos vagament alguna cosa de la guerra li deia que afortunadament el 38 van entrar els nacionals perquè açò era un desori. Vinga els rojos a emportar-se sagals al front i a buidar els masos i a fer maleses per ahí. I llavors Carmen ens mirava a nosaltres i mirava a

mon pare amb els seus ulls castigats per la tristesa i només deia: El 13 de juny de 1938 entraron. I, en dir això, callava.

Paquita i jo havíem estat juntes des que jo recordava. Ens havíem fet amigues el primer any d'escola i havíem decidit que mai ens separaríem perquè a les dos ens agradava jugar amb pachuches a l'hivern i al sambori a l'estiu. Però en acabar l'escola l'any 1970 ella va haver d'anar a tocar a la porta de la fàbrica tèxtil del poble per a demanar-los faena. S'acabarien aixina les nostres vesprades de jocs i les nostres xafarderies a l'escola i ella començaria l'edat adulta encaixant mitges entre dos ferros en forma de cama durant vuit tedioses hores al dia. Està bé, la fàbrica, em va dir un dissabte de vesprada menjant pipes davant de la porta de l'església, però m'agradava més pintar paisatges a l'escola.

Jo no li ho confessava però a mi també m'agradava més pintar paisatges a l'escola que les classes preparatòries per a la revàlida. Com que al poble no teníem cap institut de secundària, se'ns proporcionava un professor que venia de Castelló i que ens ajuntava uns quants en una aula de l'Ajuntament a fi que ens ensenyara tot el que se suposava que s'havia de saber abans d'entrar a la universitat. Teníem uns llibres amb les pàgines molt groguenques i amb molt de número i molta lletra que resultaven difícils de desxifrar. Hi havia mapes i en els mapes ja no estudiàvem els masos ni els termes municipals sinó que estudiàvem les províncies i els països. Hi

havia càlculs i ara els càlculs anaven més enllà de l'aritmètica de l'educació bàsica perquè ens tocava sumar i restar valències. En història tampoc ens parlaven ja de Victorino Fabra, l'agüelo Pantorrilles que anys arrere havia arribat a la Diputació, i el que memoritzàvem eren dinasties visigodes.

Amb el temps m'havia fet amiga de Pablo, el fill de l'alcalde. Era seriós, sempre capficat entre les pàgines grogues dels llibres, i no insultava ningú ni tirava pedres xicotetes quan s'enfadava. Però era educat i la roba li feia olor de sabó casolà i aquella olor de sabó casolà era la que més em reconfortava en les llargues hores d'estudi dins de l'aula on fèiem les classes. Pablo volia estudiar Dret i aniria a viure a València. Entre classe i classe, l'únic moment en què es permetia el luxe de parlar, deia que son pare el volia presentar a les places de secretari interventor per a poder treballar en un ajuntament important. Jo li preguntava què feia un secretari interventor i m'adonava que només coneixia tres o quatre oficis: el de forner perquè el veia en mon pare, el de mestre perquè el veia en les classes i el de metge perquè el veia en posar-me malalta. «Un secretari és el que firma els papers de l'ajuntament, el que ajuda l'alcalde, el que aprova els *gastos...*». I, de vegades, ens descobrien de xarreta i ens renyaven perquè a les classes no podíem parlar en valencià.

Estudiar no em deslliurava d'haver d'ajudar ma mare amb les faenes de la casa. Preparàvem els menjars, cuinant sempre el que els homes volien per-

què a ma casa els comensals manaven més que les cuineres, i cada divendres anàvem als llavadors municipals a rentar la roba. Els llavadors eren un total de tres basses i, tot i que a principis de segle s'havien ubicat al bell mig de la plaça, ara feia temps que estaven resguardades en un espai adjacent a l'edifici del consistori. Abans d'accedir-hi, mentre creuàvem el passadís entre l'espai públic de tothom i l'espai de safareig de les dones, s'endevinaven les converses mesclades entre el xup-xup de l'aigua. Jo sempre creuava els dits per a coincidir amb Rosa Mari, una senyora de l'edat de ma mare però que parlava molt més descarada que la resta de dones que jo coneixia.

—Tu saps si són marranos els homes que només fan que embrutar calsonsillos, mira, huit en porte per a llavar. —I alguna vegada treia la bona pitrera que tenia i ens deia—: A mi que no se me pose ningú per davant perquè amb una mamellà el tombe a terra.

De vegades no estava ella però ens trobàvem Marujín la fideuera, que es deia així perquè son pare s'havia guanyat la vida elaborant fideus, i no era tan descarada però sí que tenia molta gràcia contant les històries que passaven al poble.

—Xica, tu saps, pos no va i resulta que l'altre dia el xiquillo de Manolo el carnisser li va agarrar el cotxe a son pare sense que ell ho sapiere, se veu que li'l va agarrar del garaig i diu que se'n va anar de festa allà dalt a Vistabella perquè feien el bou en

carro. I va i al dia sigüient l'enganxe son pare per banda i li diu fill, jo no te dic res si m'agarres el cotxe, però per lo menos torna-me'l amb el dipòsit ple.

Aixina era com netejàvem llençols i tovalloles i calcetins i bragues quan encara no totes teníem una rentadora a casa. Ens repartíem entre les baranes de la bassa, l'una al costat de l'altra, i fèiem llom amunt i llom avall per a ensabonar bé la roba i rentar-la després amb aigua. A l'estiu era agradable perquè ens refrescàvem de la solana que queia al mig de la plaça. Però a l'hivern, uf. Aquella aigua glaçada ens desfeia la pell i feia que les mans se'ns ompliren de prunyons.

Quan no estava treballant, mon pare on anava era al bar. Allà jugava partides de guinyot amb més homes com ell i entre riures i cigarros s'acusaven mútuament de fer-se trampes. De fer-se garrames, com diem nosaltres. Quasi sempre jugava de parella amb Joaquineta, un home més jove que de tant en tant passava a visitar-lo al forn de matinada abans d'entrar al torn de la fàbrica. Contra ells, Paco el capador, que era qui capava els animals quan encara calia algú que capara animals, i Fernando el del banc, l'únic de tots amb un treball d'oficina.

Mon pare era el més conservador de la partida, el que sempre dubtava en el moment de traure el que s'anomena trumfo. Joaquineta, per la seua part, tenia certa fortuna a l'hora de reunir sotes i reis per a cantar les vint i les quaranta i facilitar la victòria.

En acabar la primera ronda es comptaven els punts de cada equip, sumant els cinquanta inicials, que eren les «roïnes», i els restants cinquanta, que eren les «bones». Si cap de les dos parelles aconseguia sobrepassar els cent punts entre el compte de les roïnes i el compte de les bones, s'havia de tornar a jugar en el que s'anomenava «retorn», que era la partida que invertia l'orde de les estratègies en tant que tots els jugadors disputaven les millors cartes al començament. El guinyot era difícil d'entendre i més difícil de jugar i per això ens entretenia durant tantes hores sense alçar la vista del tapet verdós de Soberano.